

Klassiek Grieks

EEN LESMETHODE VOOR HET HOGER ONDERWIJS

Amsterdam
University
Press

Michel Buijs
Adriaan Rademaker

Inkijkexemplaar

Deze lesmethode Grieks heeft als doel om de student in de loop van één semester van het nulpunt tot een niveau te brengen dat het lezen van authentieke Griekse teksten (met de nodige hulpmiddelen) mogelijk maakt. Een belangrijk uitgangspunt van deze lesmethode is dat studenten met originele Griekse teksten worden geconfronteerd. Morfologie en syntaxis worden voorts geoefend aan de hand van voorbeeldzinnen uit originele Griekse teksten. Omdat het Griekse werkwoordsysteem wezenlijk moeilijker is dan het naamwoordsysteem, is er bij de opbouw van de stof voor gekozen om de morfologie en syntaxis van het werkwoord leidend te laten zijn. Uitgangspunt is steeds geweest dat de rijtjes en vormen die studenten leren, daadwerkelijk veel in het klassiek Attisch voorkomen. Bij het aanbieden van de grammatica is systematisch gebruik gemaakt van inzichten uit de discourse linguïstiek en uit de vergelijkende historische taalkunde.

Dr. Michel Buijs is docent Grieks en Latijn aan de Universiteit Utrecht. Zijn onderzoeksbelangstelling gaat uit naar discourse linguïstiek en Griekse/Latijnse taalbeschrijving. Recentelijk publiceerde hij hoofdstukken in de bundels *Textual Strategies in Ancient War Narrative* (Leiden 2019) en *Reading Greek and Hellenistic-Roman Spolia* (Leiden 2024).

Dr. Adriaan Rademaker is universitair docent Grieks aan de Universiteit Leiden. Zijn onderzoek richt zich op de Griekse taalkunde, in het bijzonder het verbaal aspect. Voor Amsterdam University Press was hij co-redacteur van twee bundels essays over retorica (2015-2018).

AUP.nl

Inkijkexemplaar

Klassiek Grieks

Inkijkexemplaar

Klassiek Grieks

Een lesmethode voor het hoger onderwijs

Michel Buijs

Adriaan Rademaker

Ontwerp omslag: Coördesign, Leiden.
Ontwerp binnenwerk: TAT Zetwerk, Utrecht

ISBN 978 90 4856 873 4
DOI 10.5117/9789048568734
NUR 113

© Michel Buijs en Adriaan Rademaker / Amsterdam University Press B.V., Amsterdam 2025

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

De uitgeverij heeft ernaar gestreefd alle copyrights van in deze uitgave opgenomen illustraties te achterhalen. Aan hen die desondanks menen alsnog rechten te kunnen doen gelden, wordt verzocht contact op te nemen met Amsterdam University Press.

Woord vooraf

Steeds meer studenten leren Grieks tijdens hun studie zonder dat zij over veel of zelfs maar enige voorkennis van deze taal beschikken. De uitdaging om zich in korte tijd het Grieks eigen te maken, wordt daarbij des te groter doordat voor die taalverwerving vaak maar weinig tijd beschikbaar is, in de regel niet meer dan 300 à 400 uur in de loop van één enkel semester.

Dat vraagt om een nieuwe Nederlandstalige lesmethode die enerzijds geen voorkennis van het Grieks (of van het Latijn) vooronderstelt, anderzijds studenten wel taalonderwijs op een academisch niveau aanbiedt, om zoveel mogelijk rendement uit het geringe aantal uren te halen. In elk geval stelt deze lesmethode zich ten doel de student in 24 lessen van het nulpunt tot een niveau te brengen dat het lezen van authentieke Griekse teksten (met de nodige hulpmiddelen) mogelijk maakt. Daarbij richten we ons in deze methode primair op het Attisch Grieks van de vijfde en vierde eeuw vóór onze jaartelling en op latere teksten die in dit zogenoemde 'klassiek Attisch' zijn gesteld; Ionische teksten zijn steeds naar het Attisch omgezet.

Een belangrijk uitgangspunt van deze lesmethode is dat wij studenten zo vroeg mogelijk met echte Griekse teksten in aanraking brengen. Vanaf les 2 worden studenten met originele Griekse teksten geconfronteerd. Deze zijn aan het kennisniveau van de cursisten aangepast doordat ze zijn ingekort of doordat grammaticale moeilijkheden in voetnoten worden uitgelegd; herschrijvingen hebben we alleen toegepast als beide auteurs er redelijk gerust op waren dat de herschreven tekst nog steeds acceptabel Attisch opleverde. Door vanaf het begin de aandacht niet alleen te richten op de verwerving van basiskennis op het gebied van de morfologie en de syntaxis, maar ook op het aanleren van leesstrategieën, beoogt de lesmethode het lezen van authentieke Griekse teksten te vergemakkelijken. Daarnaast worden de morfologie en syntaxis geoefend aan de hand van voorbeeldzinnen uit originele Griekse teksten.

Wij hebben er bij de opbouw van de stof voor gekozen om de morfologie en syntaxis van het werkwoord leidend te laten zijn. Voor wie Grieks leert, is het werkwoordstelsel wezenlijk moeilijker dan het naamwoordstelsel; daarom hebben wij ervoor gekozen de studenten vroegtijdig met vormen van de praesens- én de aoristusstem te confronteren en ook het participium vroeg te introduceren. Met deze bagage worden cursisten zo snel mogelijk in staat gesteld Griekse verhalende teksten te lezen. Met deze opzet wijkt de opbouw van onze methode drastisch af van traditionele, op schoolmethoden gebaseerde lesmethoden, die in het begin vaak op het naamvalstelsel inzoomen, en de moeilijkheden van het verbum voor later bewaren.

Uitgangspunt is daarbij geweest, dat de rijtjes en vormen die studenten leren daadwerkelijk veel in het klassiek Attisch voorkomen. We zijn uitgegaan van een corpus van tragediedichters (Aeschylus, Sophokles en Euripides), Aristophanes, historici (Thucydides, Xenophon), redenaars (Antiphon, Lysias, Andokides, Isokrates, Isaios, Lykourgos, Hypereides, Aischines, Demosthenes, Dinarchos) en filosofen (Plato, Aristoteles), eventueel aangevuld met latere auteurs als Plutarchus, Aelius Aristides en Lucianus. Van de traditioneel als 'paradigma' gebruikte werkwoorden, zoals het vaak als 'regelmatig' beschouwde *παιδεύω* of *λύω*, komen lang niet alle vormen in een dergelijk corpus voor. Dit heeft ons ertoe bewogen *βουλεύω/βουλεύομαι* te kiezen als paradigma voor het thematisch praesens en de sigmatische aoristus, omdat de

vormen van dit werkwoord frequent voorkomen in het Grieks, en er bij dit werkwoord een duidelijk verschil is tussen het activum en het (indirect-reflexieve) medium en ook tussen het gebruik van de praesensstam en van de aoristusstam.

Wij hebben besloten bij de behandeling van het actieve en mediale futurum en van het actieve perfectum ποιέω in te zetten, een werkwoord dat in die tijd-/aspectstammen op dezelfde wijze vervoegd wordt als andere thematische werkwoorden, maar in de praktijk veel meer voorkomt. Ook een aantal andere keuzes voor paradigmata is op basis van frequentie gemaakt. Zo geven we voor de actieve thematische aoristus ἔλαβον, voor de mediale thematische aoristus ἐγενόμην en voor het mediale perfectum γεγένημαι. Van werkwoorden die geen ‘paradigmatische’ functie hebben, maar die wat betreft hun vervoeging op zichzelf staan, geven we alleen vormen die in het klassiek Attisch daadwerkelijk voorkomen.

De spelling van Griekse eigennamen volgt consequent die van het Grieks, waarbij wij er evenwel voor gekozen hebben de χ met *ch* en niet met *kh* weer te geven. We hanteren echter de Latijnse schrijfwijze wanneer deze in het Nederlands taalgebruik is ingeburgerd, zoals bijvoorbeeld in het geval van Achilles, Aeschylus en Herodotus.

Iedere les bevat een nieuwe tekst, een lijst met de op frequentie selecteerde belangrijkste woorden uit die tekst, een behandeling van nieuwe grammatica en minstens één oefening. Hoe deze onderdelen in het onderwijs worden ingezet, is aan de docent. Wij hebben goede ervaringen met een aanpak die ervan uitgaat dat de student steeds voorafgaand aan het college zelf de les in kwestie voorbereidt. Op college wordt de grammatica dan kort verhelderd en verdiept – in beginsel aan de hand van vragen/opmerkingen van de studenten. Vervolgens wordt gezamenlijk de tekst gelezen en besproken. Na afloop van het college herhaalt de student de behandelde stof.

Voor het gemak van de gebruiker bevinden zich aan het eind van de lesmethode een alfabetische woordenlijst, een stamtijdenlijst, een overzichtsgrammatica, een lijst van grammaticale termen, de antwoorden bij de oefeningen, een grammaticale index en een overzicht van de passages waarop de teksten in deze lesmethode zijn gebaseerd.

Wij hebben systematisch gebruik gemaakt van inzichten uit de discourse linguïstiek en uit de vergelijkende historische taalkunde. Enig begrip van de klankwettige ontwikkelingen in het Grieks kan schijnbare onregelmatigheden inzichtelijk maken. De behandeling van de grammatica bouwt hier en daar voort op in Leiden gebruikte onderwijsmaterialen als de syllabus *Grieks: Klank- en vormleer* (M.P. Cuypers 1998) en de syllabus *Grieks: Grammatica: Basiswoordenlijst, Klankleer, Accent* (samenstelling A.M. Rademaker, diverse jaargangen). Voor de paragrafen over het aspect is gebruik gemaakt van recente inzichten uit een onderzoeksproject van Jelle Christiaans en Adriaan Rademaker. Van de wetenschappelijke standaardwerken die wij hebben geraadpleegd en waarvan wij dankbaar gebruik gemaakt hebben bij de totstandkoming van onderhavige uitgave noemen wij in het bijzonder:

Beekes, R., with the assistance of L. van Beek, 2010. *Etymological Dictionary of Greek*, Leiden/Boston: Brill.

Chantraine, P., 1973². *Morphologie historique du grec*, Paris: Klincksieck.

Emde Boas, E. van, A. Rijksbaron, L. Huitink & M. de Bakker, 2019. *The Cambridge Grammar of Classical Greek*, Cambridge: Cambridge University Press.

- Kühner, R. & B. Gerth, 1904³. *Ausführliche Grammatik der griechischen Sprache, Zweiter Teil: Satzlehre*, Hannover und Leipzig: Hahnsche Buchhandlung.
- Schwyzler, E., 1953. *Griechische Grammatik auf der Grundlage von Karl Brugmanns Griechischer Grammatik, Erster Band: Allgemeiner Teil, Lautlehre, Wortbildung, Flexion*, München: C.H. Beck.
- Sicking, C.M.J., 1991. 'The Distribution of Aorist and Present Tense Stem Forms in Greek, Especially in the Imperative', *Glotta* 69, 14–43 en 154–170.
- Sicking, C.M.J., 1996. 'Aspect Choice. Time Reference or Discourse Function?', in Sicking, C.M.J & P. Stork, *Two Studies in the Semantics of the Verb in Classical Greek (Mnemosyne Supplement 160)*, Leiden/Boston: Brill, 1–118.
- Zinsmeister, H., 1990. *Griechische Laut- und Formenlehre*, Heidelberg: Winter.

Wij hopen dat deze lesmethode studenten in staat zal stellen zich het Grieks eigen te maken op een manier die misschien niet gemakkelijk, maar wel succesvol zal zijn.

Leiden, maart 2025

Michel Buijs & Adriaan Rademaker

Les 1

De schrifttekens en klanken van het klassiek Grieks

A. Schrifttekens

1. *Het alfabet*

hoofdletter (majuskel)	kleine letter (minuskel)	naam	klank
A	α	ἄλφα	a in <i>water</i> , <i>haas</i>
B	β	βῆτα	b
Γ	γ	γάμμα	g in Fra. <i>garçon</i>
Δ	δ	δέλτα	d
E	ε	εἶ (later ἔ ψιλόν)	e in <i>weten</i> , Fra. <i>été</i>
Z	ζ	ζῆτα	zd, na ca. 400 z
H	η	ἦτα	è als in <i>blèren</i>
Θ	θ	θῆτα	th in Eng. <i>tea</i> *
I	ι	ιώτα	i in <i>tien</i> , <i>bier</i>
K	κ	κάππα	k
Λ	λ	λάβδα	l
M	μ	μῦ	m
N	ν	νῦ	n
Ξ	ξ	ξεῖ	k ^h s in <i>xylofoon</i>
O	ο	οῦ (later ὀ μικρόν)	o in <i>lopen</i> , Fra. <i>mot</i>
Π	π	πεῖ	p
P	ρ	ῥῶ	r
Σ	σ,ς	σίγμα, σῖγμα	s
T	τ	ταῦ	t
Υ	υ	ῦ (later ὕ ψιλόν)	u in <i>fuut</i> , <i>vuur</i>
Φ	φ	φεῖ	p ^h in Eng. <i>perfect</i>
X	χ	χεῖ	k ^h in Eng. <i>cool</i>
Ψ	ψ	ψεῖ	p ^h s in <i>psycholoog</i>
Ω	ω	ῶ (later ὦ μέγα)	ò in <i>zone</i>

In de klassieke oudheid werd het Grieks in hoofdletters (majuskels) geschreven. De tegenwoordig gangbare kleine letters (minuskels) komen we pas tegen in handschriften vanaf ongeveer de 9de eeuw. De ontwikkeling van dit type letters hangt ermee samen dat op perkament een meer vloeiende, doorlopende schrijfwijze mogelijk werd.

*De superscript *h* in *th* geeft een geaspireerde (ook wel: aangeblazen) klank aan, die wél voorkomt in Eng. *tea* en *top*, maar niet in *stop* en *after*.

De kleine letter ς schrijf je aan het einde van een woord, overal elders schrijf je de σ .

In sommige tekstedities gebruikt men voor elke *s*-klank het schriftteken ς (*sigma lunatum* of ‘lunaire sigma’; Lat. *luna* ‘maan’), dat in handgeschreven teksten tot in de late Oudheid standaard voor de *s*-klank wordt gebruikt. De tekens σ en ς zijn pas met de ontwikkeling van het minuskelschrift uit de lunaire sigma ontstaan.

De namen van de Griekse letters zijn onverbuigbare onzijdige naamwoorden: τὸ ἄλφα, τὸ βῆτα.

De namen ἔψιλόν en ὕψιλόν werden in Byzantijnse tijd geïntroduceerd om onderscheid te maken tussen ϵ en α , resp. υ en ω , die in die tijd hetzelfde werden uitgesproken (nl. als *e* resp. *i*).

De namen ὀ μικρόν en ὦ μέγα werden in Byzantijnse tijd geïntroduceerd toen het verschil in uitspraak tussen de twee klanken was verdwenen.

De namen van de letters ξ , π , ϕ , χ , ψ spreken we in de praktijk meestal uit volgens de postklassieke ‘iotacistische’ uitspraak: *xi*, *pi*, *fi*, *chi*, *psi*.

2. *Spiritus*

Op een beginklinker of -tweeklank van een Grieks woord schrijf je altijd een *spiritus* (= ‘ademhalingsteken’), die aangeeft of de klinker/tweeklank al dan niet wordt voorafgegaan door een *h*-klank.

In het (Oost-)Ionisch was het letterteken H overbodig geraakt doordat de *h*-klank als zelfstandig foneem was verdwenen. Daarom ging men dit teken voor de lange open *e* gebruiken. Toen men in Athene na het einde van de Peloponnesische Oorlog het Ionische alfabet overnam, konden Atheners dus de *h*-klank aan het begin van een woord niet meer schrijven.

In het oude Attische alfabet stond de H wél voor een *h*-klank. In de transcriptie van inscripties waarin de H als grafeem voor de *h*-klank gebruikt wordt, schrijft men in dat geval meestal een kleine Latijnse letter *h*.

Later is men de ‘linkerhelft’ van de H gaan gebruiken als teken voor een *h*-klank; uit dit teken heeft zich de *spiritus asper* ontwikkeld. Deze *spiritus asper* duidt dus een *h*-klank voor de beginklinker aan.

ἱστορία, Ὀμηρος, ἡῤῥηκα

Ook een ρ aan het begin van een woord werd met een *h*-klank aangezet; daarom schrijven we de *spiritus asper* ook op de ρ als die aan het begin van een woord staat:

ῥέω

Vervolgens hebben antieke grammatici ook een schriftteken geïntroduceerd voor woorden die met een klinker beginnen *zonder* voorafgaande *h*-klank. Hiervoor namen ze de rechterhelft van de H, en daaruit heeft zich de *spiritus lenis* ontwikkeld.

ἐπιστολή, Ἀσία, εὐαγγέλιον, Εὐρώπη

Zoals je aan bovenstaande voorbeelden kunt zien, schrijft men de *spiritus op* een beginklinker of een begin- ρ , *voor* een met een hoofdletter geschreven beginklinker, en *op* de *tweede* letter van een tweeklank.

3. Leestekens

In de klassieke periode gebruikte men vrijwel geen interpunctie. Ook op papyri en in oude handschriften is het gebruik daarvan nog heel beperkt. Interpunctie van klassiek Griekse teksten in latere edities gaat dus nooit terug op de auteur zelf maar berust altijd op een interpretatie van de overgeleverde tekst door de uitgever ervan. De volgende leestekens werden gebruikt in Byzantijnse handschriften en zijn ook nog in moderne tekstuittgaven gangbaar:

teken	naam	functie
.	punt	als in het Nederlands
,	komma	als in het Nederlands
·	hoge punt	Ndl. : <i>of</i> ;
;	vraagteken	als Ndl. ?

4. Diacritische tekens

teken	naam	functie
¨	trema	geeft ‘haat’ aan tussen opeenvolgende klinkers binnen een woord: Ἀτρείδης
’	apostrof	geeft elisie van een slotklinker aan: ὁ δ’ ἔλεγεν (‘en hij zei’)
’	<i>koronis</i>	dit teken geeft <i>krasis</i> aan, versmelting van een begin- en eindklinker tot één woord: ταῦτά = τὰ αὐτά
´	<i>accentus acutus</i>	de geaccentueerde lettergreep wordt op een hogere toon uitgesproken dan de omringende lettergrepen
`	<i>accentus gravis</i>	staat in plaats van de <i>acutus</i> op de slotlettergreep van een woord als er op dat woord geen leesteken of accentloos woord (enklitikon) volgt: de toonverhoging wordt niet (geheel) gerealiseerd
˜	<i>accentus circumflexus</i>	staat op een lange klinker of tweeklank als men die op een hogere toon inzet en daarna de stem laat zakken naar zijn grondtoon

Voor elisie, zie les 3; voor *krasis*, zie les 9. Voor de accentuering van Griekse woorden, zie les 6 (verbale vormen) en les 16 (nominale vormen en enklitika).

B. Klanken van het klassiek Attisch

Hoe het Attisch in de klassieke periode geklonken heeft, weten we niet precies. Geluidsoptnamen van *native speakers* ontbreken natuurlijk. Niettemin kunnen we de klanken van de taal bij benadering reconstrueren. Transcripties van en naar andere talen zoals het Latijn helpen daarbij: zo weten we hoe de Romeinen de klanken van het Grieks in hun schrift weergaven, en omgekeerd. Ook schrijffouten in schriftelijke bronnen als papyri of inscripties zijn informatief: we weten daardoor welke klanken in een bepaalde periode bijna of geheel hetzelfde zijn gaan klinken.

Hieronder vind je een overzicht van de *fonemen* van het Attisch. Bij fonemen gaat het om verschillen in klank die een verschil in betekenis kunnen maken. Niet alle klankverschillen in een taal hebben gevolgen voor de betekenis van wat je zegt. Zo maken sprekers van het Nederlands de *g* hard of zacht, afhankelijk van hun herkomst, en de *z* stemhebbend (als in ‘zitten’) of stemloos (als in ‘sitte’). Deze klankverschillen vallen een luisteraar wel op, maar maken geen verschil voor de inhoud van wat je wilt zeggen.

Globaal kun je de *fonemen* van het Attisch onderscheiden in vocalen of klinkers en consonanten of medeklinkers. Bij het uitspreken van klinkers doe je de mond in meerdere of mindere mate open. Hierdoor kan de ademstroom ongehinderd naar buiten. Bij het articuleren van medeklinkers sluit je de ademstroom tijdelijk geheel of gedeeltelijk af.

Halfvocalen (*i* en *υ*) zijn klanken die afhankelijk van hun omgeving als vocaal of als consonant uitgesproken worden.

1. Occlusieven

Occlusieven zijn medeklinkers die je vormt door de ademstroom voor korte tijd geheel af te sluiten (Lat. *occludere* ‘afsluiten’).

Er zijn drie typen occlusieven, genoemd naar het punt in de mond waar je de klank articuleert.

Labialen vorm je door de lippen te sluiten; *alveolaren* door de tong achter de tandkassen (*alveoli*) te leggen en *velaren* door de tong tegen het zachte deel van het verhemelte (het *velum*) te leggen.

Alveolaren noemt men ook wel *dentalen*, al is die term eigenlijk niet helemaal correct: je maakt de klanken niet door met de tanden te klapperen, maar door de tong achter de tandkassen te leggen. Velaren noemt men ook wel *gutturalen*, maar ook die term klopt niet: anders dan onze harde *g* zijn de Griekse velaren geen keelklanken.

Van de drie typen occlusief heb je drie verschillende varianten: een stemloze occlusief, waarbij de stembanden niet meetrillen, een stemhebbende occlusief waarbij de stembanden wel meetrillen, en een geaspireerde occlusief, waarbij de stemloze occlusief wordt gevolgd door een *h*-klank.

Een γ voor een andere velaar (κ , γ , χ) wordt uitgesprongen als de *ng* in *deining*: ἐγκώμιον, ἄγγελος, τυγχάνω. De tweede velaar wordt met zijn normale waarde uitgesproken: ἄγγελος klinkt als *angelos* (*ang-gelos*), niet als *anelos* (*angelos*).

In het Engels en Duits worden de stemloze occlusieven *p*, *t* en *k* voor klinkers geaspireerd uitgesproken: denk aan *perfect*, *cool* of *tea* in het Engels of *Peter*, *Tante* en *Kind* in het Duits. In het Nederlands komen geaspireerde occlusieven niet als aparte fonemen voor. De klanken maken we wel, wanneer in opeenvolgende lettergrepen een slot-occlusief aan een begin-*h* voorafgaat, zoals in *Schiphol*, *zoethout* of *dakhaas*.

In de Nederlandse uitspraak van het Grieks worden ϕ en χ meestal niet als occlusief uitgesproken, maar als *fricatieven* (‘schuurklanken’: *f*, *ch*), zoals in de latere, Byzantijnse uitspraak; τ en θ worden allebei als *t* uitgesproken.

	stemloos	stemhebbend	geaspireerd
labialen	π	β	φ
alveolaren	τ	δ	θ
velaren	κ	γ	χ

2. Niet-occlusieve medeklinkers

Bij het uitspreken van niet-occlusieve medeklinkers sluit je de luchtstroom niet geheel af, maar belemmer je deze alleen door de mond gedeeltelijk te sluiten. Anders dan occlusieven kun je dit soort klanken enige tijd aanhouden.

De fricatief σ is in het Grieks in de meeste omgevingen stemloos en klinkt dus als een s, niet als een z. Maar in een woord als Ἀθήναςδε *naar Athene*, wordt de s onder invloed van de daaropvolgende δ wel stemhebbend uitgesproken.

De overige niet-occlusieven onderscheidt men in de *liquidae*, die je primair met de tong articuleert, en de *nasales*, waarbij de klank in de neusholte resoneert.

	stemloos	stemhebbend
fricatief	σ	
liquidae		λ, ρ
nasales		μ, ν

3. Dubbele medeklinkers: ζ ξ en ψ

Drie lettertekens staan voor een combinatie van twee medeklinkers.

De ζῆτα (ζ) staat oorspronkelijk voor een combinatie van σ en δ, bijvoorbeeld in Ἀθήνας-δε > Ἀθήναςζε, *naar Athene*. In post-klassiek Attisch werd de ζ als een enkelvoudige stemhebbende z uitgesproken.

De ξ staat voor een combinatie van een (stemloze, geaspireerde) velaar plus sigma. We vinden het teken bijvoorbeeld in een woord als ξένος *vreemdeling* of in een werkwoordsvorm als ἐδίδαξεν *hij heeft onderwezen/geregisserd*. In het oudere Attisch schreef men nog twee aparte letters voor deze klanken: ΧΣ.

De ψ staat voor een combinatie van een (stemloze, geaspireerde) labiaal plus sigma. We vinden het teken bijvoorbeeld in een woord als ψεύδος *leugen* of in een werkwoordsvorm als ἔγραψεν *hij heeft geschreven/geschilderd*. In het oudere Attisch schreef men ΦΣ; zo kun je op vazen de spelling ΕΓΡΑΦΣΕ ('x heeft mij geschilderd') tegenkomen.

4. Halfvokalen: ι en υ

Halfvocalen zijn fonemen die je afhankelijk van hun omgeving als klinker (i, u) of als medeklinker (j, w) uitspreekt.

De consonantische ι en υ kom je in het klassiek Attisch tegen als tweede element in tweeklanken. Elders zijn ze verdwenen maar kun je op basis van reconstrueerbare klankontwikkelingen in de taal vaak wel vaststellen dat ze er moeten zijn geweest. Je zult die